

van

Lager Wezep

naar

Prinses Margrietkazerne

1942 - 1952

Frank Oosterboer
Dick Breedijk

kazernereeks nr. 5

van Lager Wezep naar Prinses Margrietkazerne 1942 - 1952
Kazernereeks nr. 5

© 2026 Frank Oosterboer
info@jeoudekazernenu.nl

© 2026 Dick Breedijk
Dick.Boek@proton.me

Omslag en opmaak: Frank Oosterboer

Deze uitgave mag in zijn geheel als pdf-bestand zonder enige verdere bewerking vermeerderd en verspreid worden, maar niet als drukwerk. Overname van tekstdelen voor zover deze niet onder het recht tot citeren vallen, en illustraties die niet van derden zijn, kan alleen met toestemming van de auteurs.

Inleiding

In 1942 werd in Wezep in opdracht van de Duitse bezetter begonnen met de bouw van een bijzondere kazerne. De Duitsers zouden hem *Lager Wezep* noemen. De landmacht die het complex in 1952 in gebruik nam noemt hem sindsdien Prinses Margrietkazerne.

De Prinses Margrietkazerne is een kazerne waarover bijzonder weinig bekend was. Voor wie werd hij gebouwd? Wie ontwierp hem? De Duitsers lieten na hun terugtrekking in april 1945 geen documentatie achter en hun naoorlogse archieven zwijgen. Nederlandse bronnen uit de oorlogsperiode zijn er wel, met de kanttekening: uiterst summier. Voor het schrijven over de eerste elf levensjaren van de

kazerne was het als het leggen van een puzzel waarvan veel stukjes ontbraken. Ondanks de verwachting dat we de puzzel nooit helemaal compleet zouden kunnen krijgen, kwamen we verder dan gedacht. Haast op de valreep vonden we belangrijke informatie in het Nationaal Archief waarmee enkele witte plekken konden worden ingevuld. De Prinses Margrietkazerne is daarmee niet langer een kazerne met een onbekende geschiedenis, maar een met een opmerkelijk verhaal dat het waard is om verteld te worden.

Frank Oosterboer
Dick Breedijk

Lager Wezep

De als Lager Wezep gebouwde Prinses Margrietkazerne is een uitzondering, beter gezegd: een afwijking. Niet alleen ten opzichte van de Nederlandse kazernebouw tijdens het Interbellum, maar ook ten opzichte van kazernebouw in Duitsland en hier te lande in opdracht van de bezetter. Gelegen in de noordwesthoek van het Artillerie Schietkamp, ook bekend als Legerplaats bij Oldebroek, bestond vlak voor de Tweede Wereldoorlog het voornemen om daar uit te breiden, waartoe door Defensie een aantal bos- en heidepercelen was aangekocht langs de Wezepsse Cultuurweg. Het plan was er een kamp in te richten. Het uitbreken van de oorlog in Nederland had het einde kunnen zijn van dit plan, het werd echter overgenomen door de Duitsers. Voor de Duitse plannen was meer grond nodig waarop die werd onteigend.¹ De Duitse keuze voor deze locatie roept de vraag op hoe zij ervan wisten, en ook over de eerdere Nederlandse plannen?

In december 1943 arriveerde verzetsman H.P. (Henry Pieter) Linthorst Homan in Londen. Evenals alle andere Engelandvaarders werd hij ondervraagd in de *Royal Patriotic School*, een standaardprocedure om door de Duitsers gestuurde spionnen vroegtijdig te onderkennen en om inlichtingen over het bezette Nederland te verkrijgen. Linthorst Homan had in januari 1943 hals over kop moeten onderduiken. Het had hem niet weerhouden om nog geruime tijd door te gaan met verzetswerk onder valse naam en om inlichtingen te verzamelen. In een Engelstalig rapport voor de Britse veiligheidsdienst MI5 vertelde hij over zijn verkenning van Lager Wezep in juli dat jaar. Uit het rapport (deels) vertaald:

1) Direct ten zuidwesten van het spoor (*Amersfoort-Zwolle, auteurs*) bij Wezep [...] is een groot dorp (*large village*) bestaande uit ongeveer 100 gebouwen opgetrokken voor de

¹ Regiment Genietroepen, 'De geschiedenis van de Prinses Margrietkazerne', in *50 Jaar 11 Pantsergeniebataljon*, 14

Duitsers [...] door Nederlandse werklieden om troepen te huisvesten. Het was gereed aan het begin van 1942.

2) Informant sprak in juli 1943 de NSB'er die verantwoordelijk was voor de bouw maar hoorde geen meer gedetailleerde informatie.²

Linthorst Homan was het terrein van het Lager niet op geweest zoals blijkt uit zijn opmerking over het aantal gebouwen dat een factor 4 te hoog was ingeschat. Ook zijn informatie over het tijdstip waarop het werk gereed was klopte niet. Het Lager was niet klaar aan het begin van 1942, de bouw begon toen pas.

Tijdens de oorlogsjaren is in opdracht van de Duitsers een groot aantal militaire complexen met bijhorende kazernes gebouwd en/of uitgebreid, vooral voor de Luftwaffe. Nederlandse aannemers namen veelal gretig en massaal opdrachten daartoe aan, deels gestimuleerd door het steeds kleiner wordende aantal civiele opdrachten.³ Na de oorlog werd deze vorm van economische collaboratie onderzocht door de Politieke Recherche Afdelingen (PRA's) en werden aannemers in het kader van de Bijzondere Rechtspleging voor de rechter gedaagd. In de bewaard gebleven archieven van de PRA's zijn drie aannemers te vinden die een prominente rol speelden bij de bouw van Lager Wezep.⁴

In 1942 werd door de *Wehrmachtbezirksverwaltung* te Amersfoort Herman Groen (geboren 4 maart 1890) uitgenodigd om in te schrijven voor het bouwen van een kazerne en een ziekenhuis te Wezep. De som waarvoor Groen inschreef was te hoog maar dit betekende niet dat hij het werk hierdoor misliep. Het werk van in totaal 25 gebouwen werd verdeeld onder de vijf laagste inschrijvers. Onder hen

² Kopie rapport in Breedijk, D., *Wie herdenken we in en om Oldebroek?*, pdf-versie, sectie 531

³ Zie Mellink, G-J., *Bouwen zonder scrupules*, voor een overzicht van de Nederlandse bouwwereld tijdens de oorlog

⁴ Deze zijn te vinden in het Nationaal Archief (NA), 2.09.08, inventarisnr.'s 478-510

was de aannemer Thijs Hollander (geboren 28 juli 1898) die met Groen de combinatie Groen-Hollander vormde. Evenals Groen was Hollander lid van de NSB. Mogelijk was het een van beide die later sprak met Linthorst Homan. Dat kan niet de uit Naarden afkomstige aannemer Harm Fokkens (geboren 12 maart 1906) zijn geweest, die eveneens bij de vijf laagste inschrijvers hoorde. Fokkens was een man die van twee walletjes at en was daarmee geen uitzondering. Volgens een krantenbericht doneerde hij ruimhartig aan de Winterhulp, een nationaal-socialistische organisatie die werd opgericht door rijkscommissaris Seyss-Inquart.⁵ Lid van de NSB was hij echter niet.

Net als Groen en Hollander moest ook Fokkens na de oorlog voor de rechter verschijnen. Over Fokkens is meer bekend dan over Hollander en Groen, zowel met betrekking tot zijn vooroorlogse werkzaamheden als die tijdens de oorlog. Zijn dossier in het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging (CABR) bestaat uit twee mappen, beide centimeters dik.⁶

Harm Fokkens was als aannemer bepaald geen kleine jongen en bekend in de defensiewereld. Voor de oorlog had hij vele opdrachten voor de genie uitgevoerd waaronder de bouw van de Saksen-Weimarkazerne in Arnhem. Behalve defensieopdrachten werkte Fokkens in de civiele sector waaronder de woningbouw. Al snel na de inval in mei 1940 hengelde Fokkens naar Duitse opdrachten die hij via vertegenwoordigers verwierf. Zo kwam hij onder meer aan werk voor het *Luftgaukommando Holland*, waarvoor hij op diverse vliegvelden barakken, werkplaatsen, hangaars en zoeklichttorens bouwde. De bouwkundige Johannes van den Spreng was een van die vertegenwoordigers. Hij had voor Fokkens gewerkt, was daarna zelfstandig vertegenwoordiger geworden en bezocht zowel burgerlijke als Duitse bouw-bureaus. Van den Spreng kwam bij het Wehrmachtbezirksverwaltung in Amersfoort een oud-collega tegen, Ploos van Amstel, die eerder burgeropzichter bij de genie was geweest.

⁵ *Algemeen Handelsblad*, 01 maart 1941

⁶ NA, 2.09.09 CABR, inventarisnr.'s 94200 en 61599

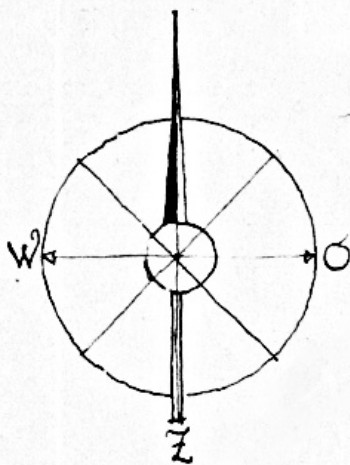
Lager Wezep

toestand eind maart 1945

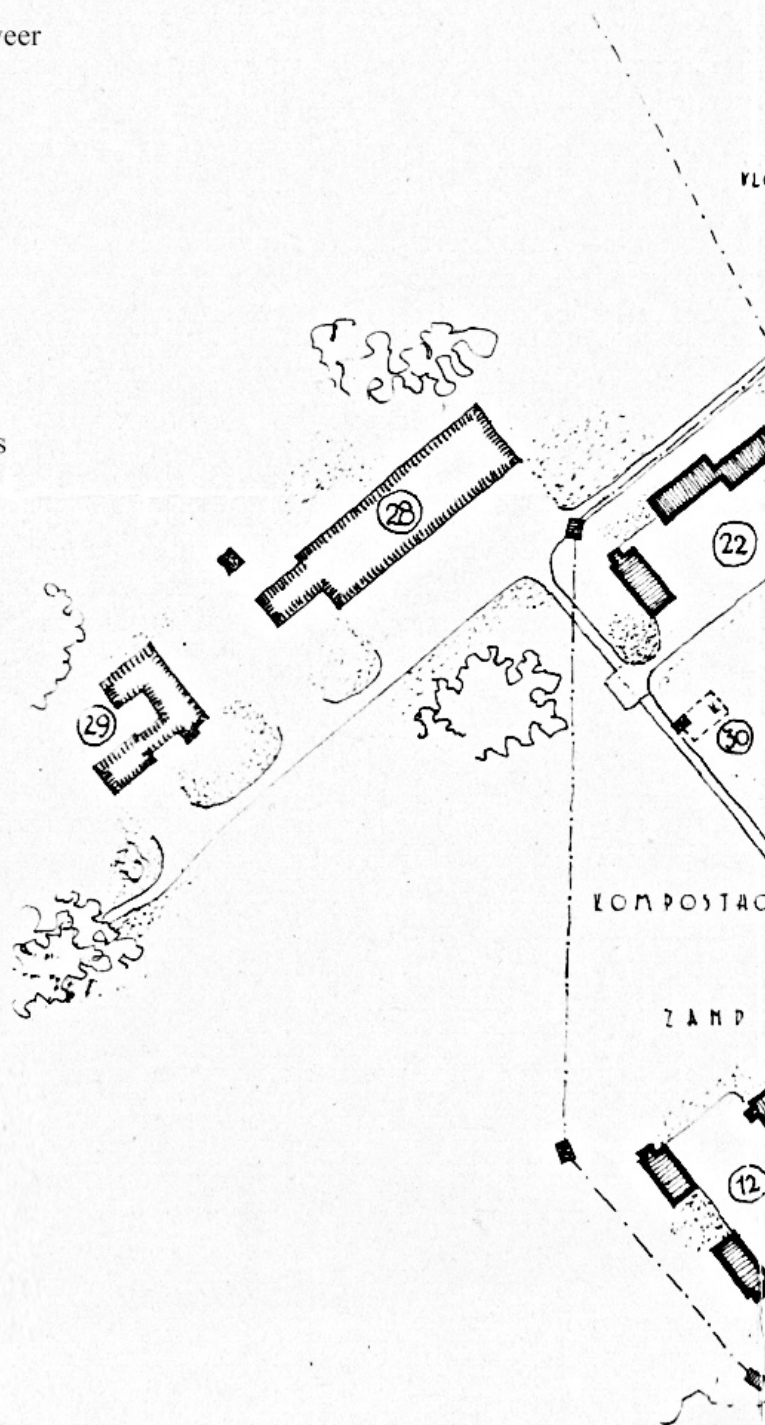
Gebouwfuncties (vermoedelijk)

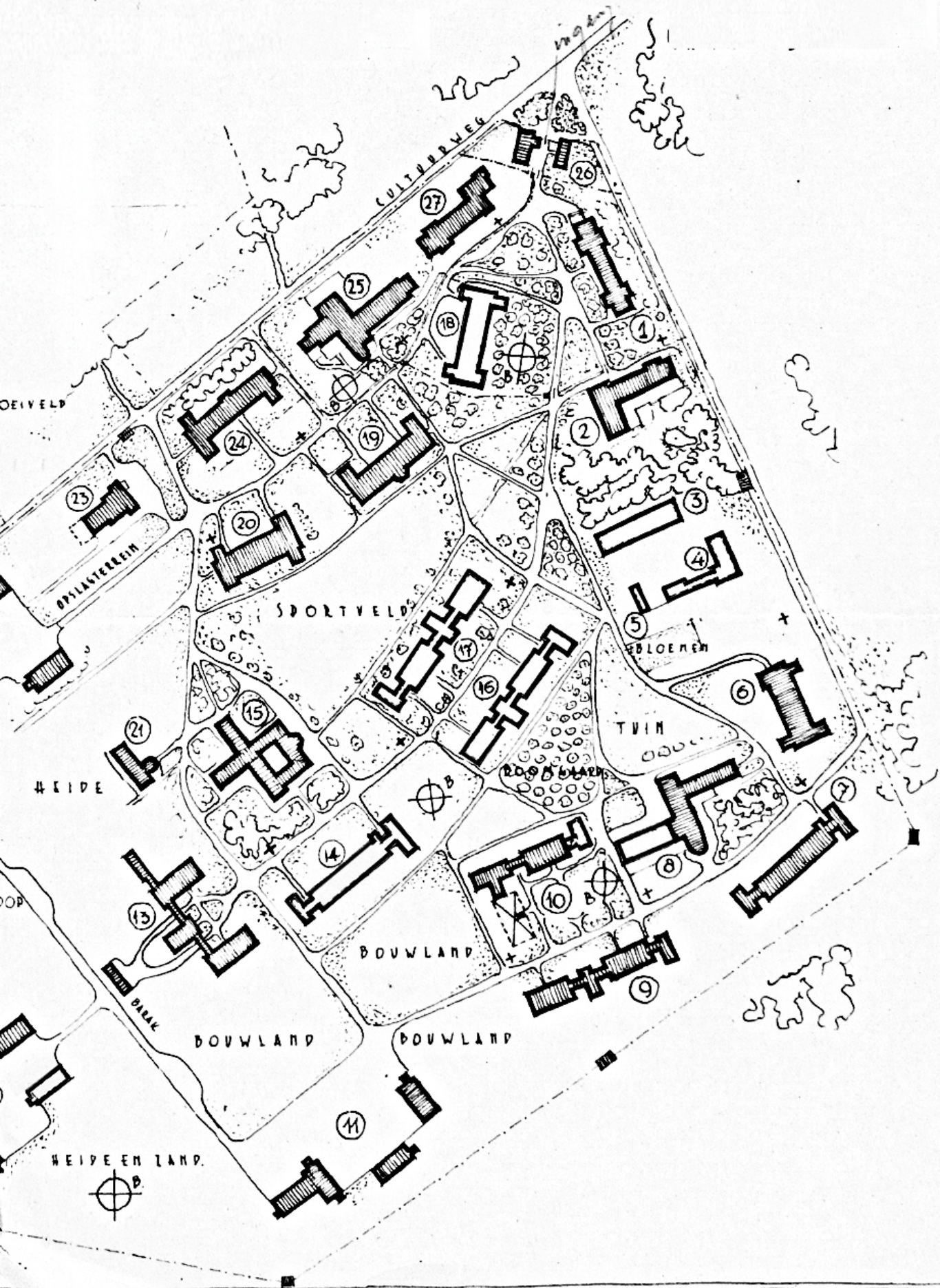
- 1, 2: administratie
- 3: houten loods
- 4: boerderij
- 6: kazernesziekenverblijf
- 7, 9, 10, 14, 16 t/m 20: legering
- 8: keukengebouw, mogelijk officiersmess
- 11: garages, stalling, werkplaatsen en brandweer
- 12: garages, stalling en werkplaatsen
- 15: kazernehoofdgebouw
- 21: badhuis
- 22: garages, stalling en werkplaatsen
- 23: smederij
- 25: theaterzaal, mogelijk ook kantine
- 26: poortgebouw en woning
- 28, 29: werkhall (in aanbouw)
- 30: kelder

Ongeaarceerd m.u.v. 28 en 29: verwoest tijdens het bombardement van 21 maart 1945

BRANPPUT + HYDRANT

Alle rekeningen voor deze Duitse instantie passeerden Van Amstel en zodoende was hij een spil. Van den Spreng: ‘Uit dien hoofde kon hij mij inlichten over het op handen zijnde werk te Wezep, welk werk later door Fokkens gedeeltelijk is uitgevoerd.’ Fokkens had nog een bron over het werk in Wezep, Johannes Hendrikus Baerts die na de oorlog verklaarde: ‘In 1941 heb ik, nadat ik niet meer bij Fokkens in loondienst was, mij eveneens op uitdrukkelijk verzoek van Fokkens beziggehouden met het werven van Duitse opdrachten tegen provisie. Ik heb hem een opdracht tot het bouwen van een kazernement te Wezep bezorgd.’ Zodoende werd Fokkens een van de vijf aannemers die het werk in Wezep uitvoerden.

Het werk aan het Lager startte in de eerste helft van 1942, wanneer precies is onbekend. Uit een rapport met het overzicht van de door Fokkens uitgevoerde werken: ‘In februari 1942 werd door de bezetter aan Fokkens opgedragen het bouwen van een kazerne, privaatgebouwen, schuilplaatsen, brandputten, voertuigloodsen in Wezep/Oldebroek.’⁷ De werkzaamheden van Fokkens zouden doorlopen tot in 1944 en besloegen vele facetten. Uit de bewaard gebleven rekeningen bleek dat dit onder meer grondwerk, funderingen, timmerwerk en meubelmakerswerk betrof. Fokkens’ bedrijf maakte minstens vijf grote gebouwen en leverde ook bouwmaterialen waaronder rollen dakpapier, eterniet voor gasdichte branddeuren, vensterglas, plaatste 1700 meter hekwerk met prikkeldraad en legde graszoden. Nog in mei 1944 schreef hij de *Wehrmachtbauleitung Oldebroek* in Wezep die toezicht hield op de bouw: ‘*Wir bieten Ihnen an: Verarbeitung von ‘Perfora’Steine, einschliesslich Lieferung von Mortel.*’ Activiteiten die in schrille tegenspraak staan tot Fokkens naoorlogse verweer dat hij zich na 1941 volledig op de woningbouw had gericht.⁸ Na de oorlog werd door de Politieke Opsporingsdienst (POD) Hilversum gecijferd

7 NA, 2.09.09, inventarisnr. 61599, rapport dd. 08 mei 1946

8 <https://ajbaarssen.com/2025/08/14/wehrmachtsaan-nemer-fokkens-bouwde-beeldbepalend-in-de-noordoost-polder/> bezocht op 16 oktober 2025

dat Fokkens te Wezep werk had uitgevoerd tot een totaalbedrag van f 837.400,-

Minder voorspoedig verging het de combinatie Groen-Hollander. Van de opdracht tot het bouwen van vijf grote gebouwen werden hen er drie ontnomen omdat hun tempo lager lag dan dat van de overige aannemers. Zodoende bouwden Groen-Hollander een legeringsgebouw, het kazerneziekenverblijf (*Krankenrevier*) en een houten loods. Zij legden tevens de riolering aan voor alle gebouwen, maar deden dat zo slecht dat er al snel reparaties noodzakelijk waren. De slotrekening van Hollander en Groen voor het werk in Wezep⁹:

Mannschaftsgebäude (nr. 6):	f 108.923,57
bijhorende Zimmerarbeiten:	36.504,93
Krankenrevier:	117.561,66
Bauernhof (de houten loods?):	47.403,32

In Wezep ontstond tijdens de oorlogsjaren een bijzondere kazerne, hoewel niet helemaal voltooid. Bijzonder zowel ten opzichte van de Duitse kazernebouw als de Nederlandse uit die jaren. Het Lager was qua grootte fors uitgevallen, zeker vergeleken met de Nederlandse kazernes uit die tijd die veelal op minimale grondstukken waren gebouwd. Kazernes in Duitsland leden niet onder deze kruideniersmentaliteit qua grondoppervlak. Zij waren gebouwd naar *Heeresbaunorm* en veelal sterk gestandaardiseerd. Zij kenden legeringsgebouwen van drie bouwlagen afgedekt met geknikte schilddaken, de bureelgebouwen en andere ‘*Wirtschaftgebäude*’ met een etage minder maar in dezelfde stijl. De kazerneplattegronden waren veelal gebaseerd op een vierkant raster. Lager Wezep werd voor de Wehrmacht gebouwd voor de opleiding en uitrusting van Duitse troepen, het is een raadsel waarom niet voor een Duits ontwerp werd gekozen. Dit kon zo uit de kast worden getrokken. In sterk contrast daarmee staan de Wezepse gebouwen, waarvan er haast niet een dezelfde plattegrond en afmetingen heeft en een hoofdgebouw met een haast bizarre vormgeving. Wel Duits is de plattegrond

9 NA 2.09.09, inventarisnr. 86758

van het Lager die lijkt afgeleid van de opzet van de Luftwaffekazernes die in Nederland bij de door de Duitsers gebruikte vliegvelden werden gebouwd, onder meer bij Deelen, Gilze-Rijen en Twente. Het kazerneterrein kent een plattegrond die haast organisch tot stand gekomen lijkt te zijn met nauwelijks rechte wegen. Er was een boomgaard aangelegd, er was (akker)bougrond en een tuin, wat de behoefte aan de door Groen en Hollander gebouwde Bauernhof verklaart. Zodoende werd een landelijk aandoende nederzetting geïmiteerd die op natuurlijke wijze gegroeid leek te zijn. Camouflage die bij de vliegvelden uiterst succesvol bleek. De zo uitgevoerd kazernes ontlieden de geallieerde bombardementen op de bijhorende vliegbases.

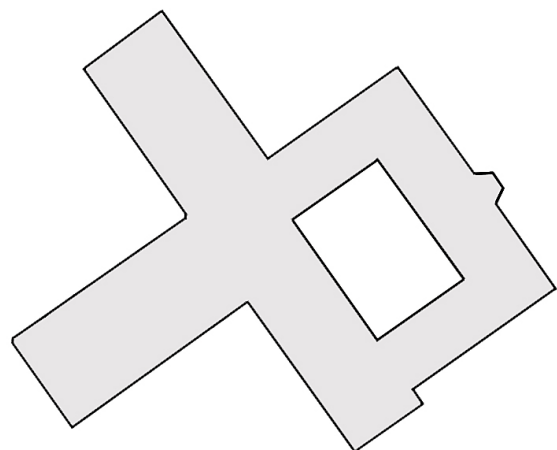
Het Lager werd in diverse rapporten van het verzet en in dat van Engelandvaarder Linthorst Homan omschreven als dorpje met een hoofdgebouw dat op een kerk lijkt. Op beide valt af te dingen. Voor een dorpje waren sommige gebouwen wel erg groot, de Luftwaffekazernes telden vooral kleinere gebouwen die de grootte van woonhuizen en boerderijen bezaten. De analogie van het hoofdgebouw met een kerk leeft tot op de dag van vandaag. Met zijn vierkante hoofdvorm met vleugels en een geheel omsloten binnenplaats is dit vergezocht. Met zijn toren en trapgevels lijkt het eerder op een raadhuis wat aansluit bij de functie als hoofdgebouw. De Duitsers die onder het nazi-regime anti-religieus waren hadden nooit een ontwerp geaccepteerd dat gelijkenis met een kerkgebouw vertoonde.

Voor welk deel van de Wehrmacht werd het Lager gebouwd? Een vraag die lange tijd niet kon worden beantwoord. Duidelijk was dat dit niet voor de Luftwaffe kon zijn, er lag geen vliegveld in de nabijheid. Ook werd de opdracht voor de bouw niet verstrekt door het Luftgau Kommando Holland maar door de Wehrmachtbezirksverwaltung in Amersfoort. Daarmee blijven als beoogd gebruikers de Kriegsmarine en het Duitse leger over. De eveneens in Wezep gelegen Willem de Zwijgerkazerne werd door de Kriegsmarine gebruikt voor opleidingen van matrozen (*Ma-*

Boven: de oostgevel van het kazernehoofdgebouw.

Onder: plattegrond van het hoofdgebouw.

rienschützen). Zij kregen een opleiding voor zowel de zee als infanterie. Voor dat laatste werd gebruik gemaakt van de Wezepsche Heide die ten noorden en oosten van het Lager

lag. Bewijs voor de Kriegsmarine als beoogd gebruiker vormt dit echter niet. Het verhaal van een tijdelijk geïnterneerde Rotterdammer wijst wel naar de Kriegsmarine. Op 10 en 11 november 1944 werden tijdens de razzia in Rotterdam grote hoeveelheden mannen opgepakt om naar Duitsland te worden afgevoerd, Hendrik Meier was een van hen. Na een boottocht naar Amsterdam en een tweede over het IJsselmeer arriveerde hij in Zwolle samen met honderden andere opgepakt. In een lange stoet liepen zij naar Wezep en kwamen aan bij een kamp. Meier: ‘Daar stond boven de poort “Kriegsmarine”’.¹⁰ Uit de verhalen van anderen bleek dit het Lager te zijn, maar niemand anders bevestigde de waarneming van Meier die echter niet onwaar hoeft te zijn. Het is logisch zoals we verderop zullen zien dat de Kriegsmarine tijdelijk de deels afgebouwde kazerne heeft gebruikt.

Aanwijzing voor een andere gebruiker, het Duitse leger, vormt een getuigenis in het CABR. In het voorgaande was sprake van de bouw van voertuigloodsen wat meer wijst op het leger dan op de marine. Jan Sierema, bouwkundig medewerker bij aannemer Fokkens vertelde na de oorlog: ‘Zodoende werd in 1942 aangenomen de bouw van een kazernement te Wezep, alwaar tevens hallen zijn gebouwd, waar tanks moesten worden ondergebracht.’¹¹ Dat is ook het meest rationele gelet op de locatie aan de rand van het Artillerie Schietkamp, de zandige bodem en de nabijheid van het spoor. Lager Wezep werd gebouwd voor de opleiding en uitrusting van *Panzertruppen*.

De vragen naar de opdrachtgever, de bouwers en de beoogd gebruiker zijn hiermee beantwoord, één vraag echter nog niet: wie was verantwoordelijk voor het ontwerp? Deze vraag kan op twee manieren worden beantwoord: vanuit de gebruikte bouwstijl en wat er vanuit de archieven bekend is.

Bijna alles wat voor de bezetter hier te lande

¹⁰ <https://www.oorlogsbronnen.nl/bronnen?term=Wezep&tab=video>, bezocht op 07 oktober 2025

¹¹ NA, 02.09.09, inventarisnr. 61599

werd gebouwd had de typische kenmerken van twee Duitse architectuurstijlen. Wie andere in opdracht van de Duitsers gebouwde kazernes kent, ervaart ter plekke dat ze ‘anders’ zijn. Groot- en Klein Heidekamp bij Deelen, de als *Polizeikaserne* gebouwde Julianakazerne in Den Haag, de Lunetten- en Brederodekazerne in Vught. Ze hebben ontegenzeggelijk een Duitse uitstraling. Voor eenvoudiger gebouwen pasten de Duitsers de *Heimatschutzstil* toe, voor de in de kazernehiërarchie hoger staande gebouwen de meer monumentale vormenleer van de *Stuttgarter Schule*. Geen van beide bouwstijlen zijn toegepast bij het Lager Wezep, wel het traditionalisme van de Delftse School, een Nederlandse bouwstijl. Bijna alle gebouwen hebben kenmerken van deze stijl. De gebouwen die als gevolg van het bombardement op het Lager in maart 1945 werden verwoest, werden in Delftse Schoolstijl herbouwd en vormen zo geen stijlbreuk met de overige bebouwing. De toepassing van de Delftse Schoolarchitectuur is een sterke aanwijzing dat het Lager door Nederlanders is ontworpen.

Enige tijd was dit de enige aanwijzing tot in het CABR bewijs hiervoor werd gevonden. De eerder vermelde oud genie opzichter Ploos van Amstel, die voor het Wehrmachtbezirksverwaltung in Amersfoort werkte, is een eerste hint. Tijdens de Duitse inval werden alle defensiebouwactiviteiten gestaakt maar na de capitulatie deels hervat. Generaal Winkelman die nog korte tijd de hoogste autoriteit in Nederland was na het vertrek van de regering naar Londen, had de genie opdracht gegeven om gebouwen die bijna klaar waren glas- en waterdicht op te leveren en het binnen- en buitentimmerwerk te gronden en te meniën.¹² Zodoende kreeg ook aannemer Herman Groen die voor de inval aan defensieopdrachten werkte en deze had gestaakt, opdracht deze af te maken. De geniebureaus hervatten hun werkzaamheden maar bouwden deze ook af. Het werk aan kazernes werd overgedragen aan Duitse instanties en de bureaus van de eerstaanwezend ingenieurs, de officiële benaming voor de geniebureaus, werden met

¹² Mellink, G-J., *Bouwen zonder scrupules, De Nederlandse bouwwereld 1940-1950*, 34

ingang van 15 juni 1941 opgeheven.¹³ Nederlandse genieofficieren bleven dus nog enige tijd betrokken tot hun ontslag uit dienst of de opheffing van hun bureaus. Het is echter niet aannemelijk dat een van hen betrokken was bij het ontwerp van Lager Wezep. Hoe zou deze hulp aan de vijand worden beoordeeld, was een vraag die na de oorlog zeker beantwoord zou moeten worden. Op de bureaus van de eerstaanwezende ingenieurs waren grote aantallen burgermedewerkers - tekenaars en architecten - aanwezig vanwege het vooroorlogse kazerne-bouwprogramma (zie Kazernereeks deel 3, *Kazernebouw tijdens het Interbellum*). Zij konden zonder problemen overstappen in Duitse dienst. Vermoedelijk viel de keuze voor werken voor de bezetter voor velen niet zwaar. Het was dat, werkloosheid of zelfs gedwongen tewerkstelling in Duitsland. De auteur van *Bouwen zonder scrupules*: 'Het bouw bureau van het Heer (leger) maakte bij de beschrijvingen van het werk gebruik van bestekken van de Genie en van de technische kennis van oud-Geniemedewerkers die daar inmiddels werkzaam waren, zoals met de Nederlandse autoriteiten was afgesproken.'¹⁴

Het is niet toevallig dat in Amersfoort een Wehrmachtbezirksverwaltung werd gevestigd, gelet op de aanwezigheid daar van het bureau van de eerst aanwezige ingenieur der genie die verantwoordelijk was voor de defensiewerkzaamheden in de regio. Hoe de organisatie in elkaar stak waaronder de bouwwerkzaamheden voor de Wehrmacht plaatsvonden is niet bekend. Een zin uit het eerder vermelde overzicht van werken die door Fokkens werden uitgevoerd geeft een aanwijzing over Wezep: 'In februari 1942 werd door de bezetter aan Fokkens opgedragen het bouwen van een kazerne, ..[...] 'in Wezep/Oldebroek. [...] Opmerking: deze werken zijn niet voltooid. Zij geschieden onder het toezicht van het Bureau van de Nederlandse Genie te Amersfoort.'¹⁵ De laatste zin bevat twee onwaarheden: het

13 Dienst gebouwen, Werken en Terreinen, 300 jaar bouwen voor de landsverdediging, 44

14 Idem, 141

15 NA, 2.09.09, inventarisnr. 61599

bureau was allang opgeheven en het toezicht op de bouw werd gehouden door de Wehrmachtbauleitung Oldebroek die Duits was. Toch wijst deze zin ergens op. Op betrokkenheid van mensen die voortkwamen uit het bureau van de eerstaanwezende ingenieur in Amersfoort.

Het waren, met een grote mate van waarschijnlijkheid, oud burgermedewerkers van de genie die Lager Wezep hebben ontworpen, wat de verklaring vormt voor het gebrek aan standaardisatie en de gebruikte bouwstijl. De vraag hoe de Duitsers op de locatie voor het Lager kwamen lijkt hiermee ook beantwoord. Lager Wezep was een Nederlandse kazerne, met een Duitse plattegrond.

De eerste gebruiker

Aannemer Harm Fokkens kreeg op 24 maart 1943 opdracht van de Wehrmachtbauleitung voor de levering van 1700 meter hekwerk met prikkeldraad.¹⁶ Een duidelijke aanwijzing dat de werkzaamheden aan het Lager nagenoeg waren afgerond. Het zou tot augustus dat jaar duren voor de eerste Panzertruppen er opgeleid zouden worden, het Lager stond echter niet leeg. Een rapport van het verzet d.d. 31 mei vermeldde dat er grote aantallen rekruten, vermoedelijk 1500, werden opgeleid.¹⁷

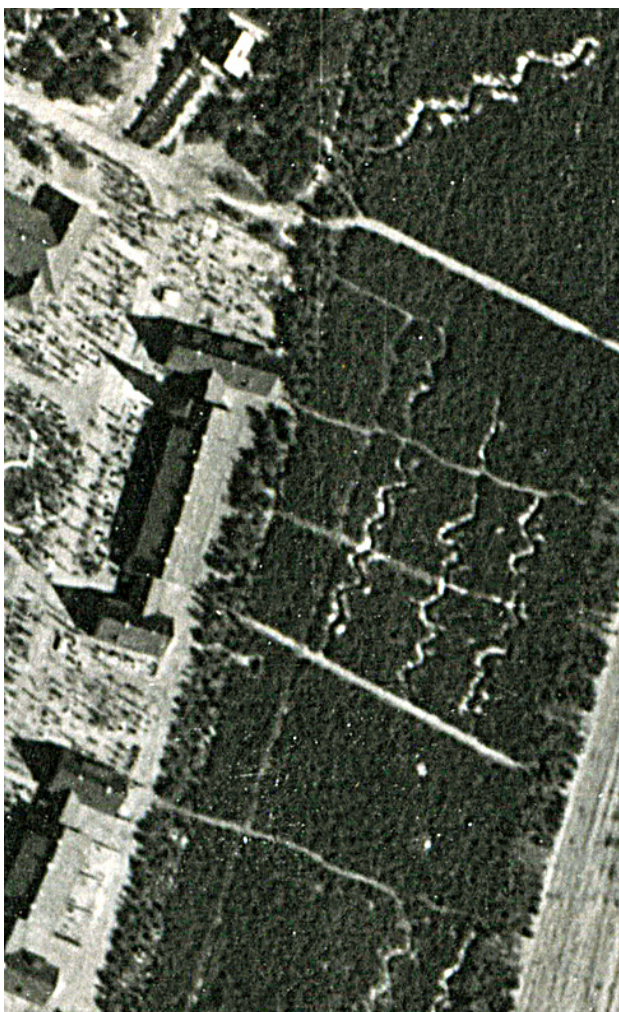
Het bescheiden Wezep, qua omvang en inwoneraantal, had met de bouw van het Lager een tweede kazerne binnen de gemeentegrenzen. In 1939 was de aan de Zuiderzeestraatweg gelegen Willem de Zwijgerkazerne opgeleverd. Een kazerne die een bataljon infanterie kon huisvesten, een man of 500 in totaal. Na de capitulatie van de landmacht in 1940 werd hij in gebruik genomen door de Kriegsmarine als opleidingskazerne. In de zogenaamde *Schiffstam Abteilungen* kregen rekruten een opleiding

16 NA, 2.09.09, inventarisnr. 94200

17 Breedijk, D., *Wie herdenken we in en om Oldebroek?*, pdf-versie, sectie 531

tot Marine-Schütze. Behalve de opleiding voor de zee, kregen de rekruten eveneens een infanterieopleiding. De rekruten droegen de uniformen van het Duitse leger, het *feldgrau*. Dit maakte de Kriegsmarine op land haast onzichtbaar tussen andere Duitse troepen. De directe omgeving van de Willem de Zwijgerkazerne met zijn veenweiden was niet erg geschikt voor infanteriewerk, maar op korte afstand lag de Wezepsche Heide. Daar, en op het terrein van Artillerie Schietkamp (ASK), door de Duitsers onder vele namen aangeduid maar wij gebruiken *Truppenübungsplatz Oldebroek*, kon op grote schaal worden geoefend. Op het ASK direct ten noordoosten van het latere Lager was reeds voor de oorlog een schietbaan aangelegd..

Op enig moment werd het Lager ook door de Kriegsmarine in gebruik genomen. De namen van twee opleidingseenheden zijn bekend uit rapporten van overlijden. Op 2 maart 1943 kwam *Oberbotsmann* Wilhelm Bützow van

Loopgraven ten oosten van het Lager.

2/10. Schiffstamm Abteilung om het leven. Op de 21e van dezelfde maand *Matrose* Alfred Scheffler van 5/2. Schiffstamm Abteilung.¹⁸ De oorzaken van hun dood zijn onbekend. Wel blijkt uit een draaiboek dat bij oefeningen scherpe munitie werd gebruikt.

In augustus 1943 kwam de eerste eenheid van de Panzertruppen aan in Oldebroek-Wezep. Voor de Kriegsmarine betekende dit het einde van hun aanwezigheid op het Lager en ook in Wezep. In oktober hadden zij zowel het Lager als de Willem de Zwijgerkazerne ontruimd. Er bleef enige tijd een erfenis achter die op luchtfoto's uit 1944 goed te zien valt: een grote hoeveelheid zigzaggende korte loopgraven. Zowel direct ten oosten van het Lager als erbin-

Panzertruppen

Het Lager was onderdeel van Truppenübungsplatz Oldebroek, het ASK dat de Duitsers in juni 1940 voor zichzelf in gebruik namen, aanvankelijk voor veldartillerieafdelingen.¹⁹ De Duitse artillerie deed iets dat de Nederlandse nooit had gedaan, ze schoten ook van buiten het oefenterrein naar het schietkamp vanuit locaties nabij Nunspeet, Harderwijk en Elspeet. Niet alleen veldartillerie oefende er, ook luchtdoelartillerie, infanterie en minstens één genieonderdeel.²⁰

Het Nederlandse leger had voor de oorlog, op een kleine Renault FT tank na, geen rupsvoertuigen en nauwelijks gepantserde. Een oefenterrein hiervoor was dan ook niet ingericht. De Duitsers hadden ze wel en ook behoefte aan een oefenterrein in Nederland. Vanwege zijn omvang, zanderige ondergrond en faciliteiten was het ASK dé locatie hier te lande om met rupsvoertuigen te oefenen. Het gebruik van het ASK voor Panzertruppen begon op 1 augustus 1943 met de komst van Panzer-Aus-

¹⁸ Breedijk, D., *Wie herdenken we in en om Oldebroek?*, pdf-versie, sectie 490a

¹⁹ Artillerie Opleidingscentrum, *Artillerie Opleidingscentrum in de Legerplaats bij Oldebroek*, 30

²⁰ Breedijk, D., *Wie herdenken we in en om Oldebroek?*, pdf-versie, sectie 416c en 490c

bildungsstab 2 die verantwoordelijk was voor de opleidingen. Zowel op de Legerplaats bij Oldebroek als in het Lager Wezep werden eenheden gestationeerd. Niet altijd is duidelijk wie waar zat. Sinds de Koude Oorlogsjaren heeft station 't Harde een raccordement waar makkelijk (rups)voertuigen op platte spoorrijtuigen gereden kunnen worden. Een faciliteit die in 1943 ontbrak. Lager Wezep lag bij het spoor dat vlak voor het station Wezep afbuigt. Dit werd de locatie waar de Duitsers hun pantservoertuigen van de trein haalden en er weer op laden als de eenheid vertrok.

Pantser eenheden leden zware materiële en personele verliezen aan de diverse fronten. Als die te hoog waren opgelopen werden ze van het strijdtoneel teruggetrokken om in Duitsland of in de bezette gebieden weer op sterkte te worden gebracht. Een rapport uit begin juni 1944 over de status van 103 SS Schwere Panzer-Abteilung laat zien hoe. De staf was opgeleid en inzetbaar (*einsatzbereit*), van de vijf compagnieën was er een inzetbaar, een was bezig met de *Zugausbildung* (de opleiding op pelotonsni-

veau) twee waren nog bezig met de individuele opleidingen van manschappen en kader, en een compagnie was deels inzetbaar. De opleidingen en omscholing voor de Tiger 1 tank voor chauffeurs en radiotelegrafisten werden in Paderborn gegeven. Opleidingen voor technisch personeel elders in Duitsland. In Wezep zou alles bij elkaar komen en dan zou ook de inzet als peloton, compagnie en tenslotte als afdeling worden getraind.²¹

Op deze manier werden eenheden weer op sterkte gebracht. Aanvankelijk waren er maar weinig Pantzers aanwezig in Wezep. Maar met het aanvullen van personeel werden per spoor tanks en ander materieel aangevoerd net zolang tot de organieke sterkte was bereikt.

In Wezep zijn (minstens) vier Schwere Panzer-Abteilungen uitgerust: 504 en 507 Schwere Panzer-Abteilung (leger) en 102 en 103 Schwere SS Panzer-Abteilung (Waffen SS). Deze vier afdelingen werden alle uitgerust met de *Tiger 1* (PzKw VI). Er werden ook enkele pantser eenheden met ander materieel uitgerust. Een rapport van het verzet, informant en rapporteur

Een Tiger I tank met bemanning in een van de houten loodsen op de Wezepsche Heide.

²¹ Rapport ondertekend door Panzer-Brigade 10 Kommandeur en vermelding van instemming door Major und Kommandeur Panzer Regiment Ausbildungsstab Oldebroek

Kees, vermeldde dat in januari 1944 een afdeling werd opgeleid en uitgerust met *Sturmgeschütze* met 7,5 cm kanonnen.²² Kees meldde meer: ‘Het panzer en automateriaal staat verspreid in bosschen en op de hei (*Wezepsche Heide, auteurs*) in met hei gecamoufleerde open loodsen en in de open lucht [...] In de garages der kazerne (*Lager, auteurs*) alleen auto materieel.’ De open loodsen waren een in Rusland en elders in oorlogsgebied gebruikelijke vorm van stalling van pantservoertuigen die ook in Wezep werd toegepast. Materieel werd ondergebracht in eenvoudige loodsen, zoveel als maar kon in bossen en onder bomen. Niet vanwege weersinvloeden maar uit camouflage overwegingen. Met hout werden loodsen gebouwd met open voorkant en een dak dat naar achteren afliep. Ook het in Wezep gebruikte materiaal bestond voornamelijk uit dennestammen. Tegen de achter- en zijkanten werd grond aangebracht. Op deze manier werden in Wezep 33 stallingen opgetrokken waarin per stuk vier pantsers konden staan. In totaal konden er 120 tanks worden geparkeerd, een aantal dat nooit werd waargenomen in Wezep.

Met het vertrek in september 1944 van de laatste Panzer-Abteilung werden de loodsen overbodig. Op een luchtfoto van 13 september 1944 valt te zien dat al zeven stuks min of meer waren afgebroken. De maanden erna ging het afbraakproces door tot er haast niets meer resteerde dan de aarden wallen die tegen de onderkomens waren opgeworpen. Een reden voor afbraak is niet bekend, maar gebruik als brandhout ligt voor de hand. Vandaag de dag zijn de restanten van de aarden omwallingen nog terug te vinden voor degene die weet waar hij moet zoeken.

²² Kopie rapport in Breedijk, D., *Wie herdenken we in en om Oldebroek?*, pdf-versie, sectie 538

Tijdelijk interneringskamp

Na het vertrek van de Panzertruppen stond het Lager leeg. Voor de rest van de oorlog zijn er geen aanwijzingen dat er andere eenheden van de Wehrmacht hebben verbleven. Vermoedelijk was er een kleine bezetting voor toezicht. Toch zou de kazerne in die periode nog een keer worden gebruikt, voor korte duur maar op grote schaal. Op 10 en 11 november 1944 vond in Rotterdam en Schiedam de grootste razzia plaats die de bezetter tijdens de oorlog heeft gehouden. Van de 70.000 mannen in de leeftijd van 17 tot en met 40 jaar werden er ongeveer 52.000 opgepakt. Het argument was *Arbeitsinsatz*, tewerkstelling in Duitsland. De werkelijke reden was het verwijderen van weerbare mannen uit West-Nederland.²³ De razzia van Rotterdam was onderdeel van een plan om nog veel meer mannen, ook uit Amsterdam, Den Haag en Utrecht op te pakken.

Sommigen werden direct in binnenvaartschepen geladen, anderen pas na gevangennamen en korte insluiting in het Feyenoordstadion. Nog anderen zouden direct per trein worden afgevoerd naar Duitsland. Degenen die werden ingescheept gingen ‘s nachts naar Amsterdam. Daar werd men uitgeladen en kreeg verzorging. Later op de dag was het opnieuw inschepen. In het holst van de nacht werd het IJsselmeer overgestoken. De dag erop was de aankomst, een deel arriveerde in Zwolle, anderen in Kampen. Vanuit beide plaatsen ging het in een lange colonne naar Wezep. Onderweg kregen de Rotterdammers van de bevolking voedsel en drinken aangeboden. Aad J. Kouwenhoven herinnerde zich: ‘Burgers kwamen met pannen met eten langs. Ze zeiden ook “Verstop je achter die boerenkar daar. Wegwezen!” Maar er was bewaking.’²⁴

De aankomst in het Lager verliep niet naar

²³ <https://stadsarchief.rotterdam.nl/de-razzia>, bezocht op 10-11-2025

²⁴ Reis van de razzia, interviews met opgepakte Rotterdammers. Te zien op oorlogsbronnen.nl zoekterm Wezep, bezocht op 10 november 2025. Alle hier geciteerde Rotterdammers zijn op dit webadres terug te vinden.

Koos van den Bosch, doodgeschoten tijdens een ontsnappingspoging

Jacobus van den Bosch, zijn vader, werd tijdens deze poging eveneens gedood.

Duitse wens. Hendrik Meier: ‘Omdat er duizenden van ons waren liepen ze door naar achteren. Dat stopten de Duitsers.’ Of er werkelijk duizenden geïnterneerde Rotterdammers waren is de vraag. Hun aantal wordt geschat op 1000 tot 1500. Ze werden ondergebracht waar mogelijk. Sommigen kwamen met tien man op een kamer, anderen werden in een grote zaal ingekwartierd die als bioscoopzaal werd omschreven. Lang niet iedereen had een brits en velen sliepen noodgedwongen op de grond.

Mannen en jongens hadden zoveel als kon al in Rotterdam of tijdens de reis zich aangesloten bij bekenden of vrienden. Samen sta je sterker was de gedachte. Dat was goed ingeschat, om eten te bemachtigen moest je bij de ‘allerbrutaalsten’ horen aldus een Rotterdammer. In de bioscoopzaal waar 400 man verbleven was het al snel chaos. Bij het eten uitdelen drong men massaal naar voren. Na een paar dagen werd hier een einde aangemaakt door enkele Rotterdamse hulp-agenten die ook waren opgepakt. Zij maakten blokken van veertig man zodat

de voedselverstrekking voortaan ordelijk verliep. De kwaliteit van het eten was kwestieus. ‘Twee keer per dag eten’, aldus Hendrik Meier, ‘donkergrijze blubber die soep was en een boterham.’

Mensen probeerden op alle mogelijke manieren uit het Lager weg te komen. Een tweetal broers wiens vader fabrikant was en lid van de NSB konden vertrekken. Politieagenten en brandweerlieden werden er uitgehaald. Reinhold Akkerman deed met zijn broer of ze jonger waren dan zeventien jaar. Ze verbranden hun identiteitspapieren en schoren hun beenhaar af. Ze moesten zich opstellen samen met anderen die ook weg wilden. Een inspectie volgde, even later konden ze vertrekken.

Er werden ontvluchttingspogingen ondernomen, menigeen overwoog het, een minderheid deed het. Aad Kouwenhoven zat samen met een vriend en een neef op een kamer. Op een avond besloten ze weg te gaan. Ze bliezen hun poging af toen ze schoten hoorden. De volgende dag moesten ze allemaal naar buiten

en werden afgemarcheerd naar een verzamel-terrein. Daar moesten ze zich in carrévorm opstellen. Kouwenhoven: ‘Ik keek naar rechts, daar kwamen militairen met drie mannen.’²⁵ En toen drong het tot ons door wat er ging gebeuren. Dat waren die jongens waarop de avond te voren was geschoten. Er werd ook gezegd later dat die mensen zich hadden verweerd met een mes. Die jongens werden een voor een voorgeleid. Ze kregen een blinddoek voor en werden gefusilleerd. Een aantal man werd uit de groep gehaald en moest die jongens begraven.’

De drie man die werden geëxecuteerd hoorden bij een groep van dertien man die een vlucht poging hadden ondernomen. Als represaillemaatregel liet de kampcommandant de drie jongste fusilleren. De mannen die waren aangewezen om hen te begraven moesten dit met de handen doen, van samengebonden takken plaatsten zij een kruis op het graf. Twee dagen later lieten de Duitsers de lichamen opgraven en kisten om ze op de heide te herbegraven.²⁶

Jaap Folst zat met zijn vriend Koos en een buurman in het Lager. De vader van Koos was erachter gekomen waar hij zat en afgereisd naar Wezep. Koos kwam erachter (op welke manier is onbekend) dat zijn vader in Wezep was en verhuisde op eigen initiatief naar een ander gebouw. De dag erop zouden ze per trein naar Duitsland vertrekken. Folst werd samen met de buurman de dag van de reis naar het station afgemarcheerd. Een man buiten het hek probeerde de aandacht te trekken. ‘Koos, Koos’, riep hij. De buurman vertelde hem dat Koos voor hen uitliep. Even later klonken schoten. Koos en zijn vader hadden geprobeerd te vluchten, ze overleefden het niet.²⁷ Hun lichamen werden in eerste instantie naast de spoorbaan begraven,

25 Adrianus Antonius Beekmans, geboren 10 december 1916, beroep banketbakker; Adrianus van Dijk, geboren 8 juni 1921, beroep ijzerwerker; Pieter Roodeburg, geboren 15 december 1925

26 *Het Vrije Volk*, 20 augustus 1956

27 Jacobus Gerrit van den Bosch, geboren 18 juni 1892, beroep havenarbeider; zijn zoon Johannes Aard Jacobus van den Bosch, geboren 27 juni 1927, student

later werden ze herbegraven op de heide.

Meer geluk had Jan van Diejen. In de kamer waar hij sliep stond een kachel die met briketten werd gestookt, in de kelder van het gebouw lag een flinke voorraad opgeslagen. Samen met een collega van hem stapelde hij de briketten daar zo dat ze zich erachter konden verschuilen. Tijdens een inspectie met een zaklamp werden ze niet opgemerkt waarna ze net zolang bleven zitten tot het rustig was. Het was donker en ongezien konden ze onder het prikkeldraad van het Lager door kruipen. Na vijf dagen lopen waren ze terug in Rotterdam.

Na een dag of tien was het Lager weer leeg. Sommigen waren direct al afgevoerd per trein, voor anderen duurde het langer. Het verblijf van de Rotterdammers leverde Wezep na de oorlog wat op. Als dank voor de voedselhulp tijdens de mars naar Wezep en ook later doneerden de opgepakte Rotterdammers een bedrag van f 5000,- met als bestemming het algemeen nut, het werd in 1955 uiteindelijk een muziektent.

Van de drie gefusilleerden en de doodgeschoten vader en zoon wist men jarenlang niet waar ze lagen begraven. Na de bevrijding had men vergeefs zoekpogingen ondernomen. Bij graafwerkzaamheden ten bate van een handgranaatbaan op 24 juli 1956 vond men hun stofelijke resten.²⁸ Het eerst gevonden lichaam lag op tweeënhalve meter diepte. Na identificatie zijn allen herbegraven op het Nationaal Ereveld Loenen.

Het bombardement

In de loop van 1944 werden de geallieerde luchtmachtkrachten geleidelijk aan heer en meester van het luchtruim boven Nederland. Het vliegende deel van de Luftwaffe was van steeds kleinere betekenis, de meeste weerstand kwam vanaf de grond door Flakbatterijen die gevreesd waren bij geallieerde piloten. Het noorden van de Veluwe en de regio Zwolle werden steeds vaker aangevallen vanuit de lucht, soms met bommen, maar vaker met beschietingen door jachtvliegtuigen. Op 5 augustus

28 *De Tijd*, 25 juli 1956

tus 1944 vond een beschieting plaats van een trein bij de Legerplaats bij Oldebroek. Op 1 september gebeurde dat weer en op 5 september werd een trein tussen Oldebroek en Wezep getroffen waarbij twee reizigers om het leven kwamen. Drie voorbeelden die slechts het begin zijn van een lange lijst van aanvallen op transportmiddelen - treinen en autoverkeer - in de regio. Station Zwolle en de spoorbrug over de IJssel waren eveneens vaak het doelwit.²⁹

De luchtoorlog langs en tegen de spoorlijn Amersfoort-Zwolle sloeg niets over van enige betekenis, vermeend of echt. Op 19 maart 1945 werd station Wezep aangevallen wat het leven kostte van Aaltje Hartsuiker-Smit, bewoonster van het huis op de hoek van de weg naar het Lager, de tegenwoordige Prinses Margrietlaan, en de Stationsweg. Twee dagen later was het Lager aan de beurt.

Op woensdag 21 maart kozen vanaf verschillende vliegvelden in het bevrijde deel van Nederland zes squadrons *Spitfires* en *Hawker Typhoons* van de *Royal Air Force* (RAF) het luchtruim. Doelwit: 'a group of buildings camouflaged as a village'. Reden: de legering van paratroopers en de aanwezigheid van munitie- en brandstofbunkers. De Spitfiresquadrons zouden bommen afwerpen waarna de Typhoons het Lager met boordkanonnen en raketten zouden beschieten. 341 Squadron zette de aanval in en meldde na afloop van de missie in hun rapport: 'Een gebouw aan de noordzijde van het complex explodeerde en twee gebouwen in het centrumdeel vatten vlam.' Daarna werd het terrein met boordwapens beschoten. Het volgende squadron, 340, eveneens uitgerust met Spitfires volgde korte tijd later. Ze wierpen 28 bommen af waarna ze nog twee keer over het doelgebied vlogen om het te beschieten. Vervolgens was het de beurt aan de Typhoons. Uit het *Operation Record Book* van 183 Squadron: 'Het doelwit werd achtergelaten met vele felrode branden. Directe treffers werden geboekt op de munitiebunkers en andere gebouwen.' Ze meldden echter meer: 'geen van de munitiebunkers

De Hawker Typhoon was de eerste geallieerde jachtbommenwerper die werd uitgerust met raketten.

explodeerde.³⁰ Het Operation Record Book van 340 Squadron: '... no movement was seen and the whole place appeared to be abandoned.' De RAF had een leegstaande kazerne gebombardeerd.

Op welke basis het besluit tot het bombardement was genomen is onduidelijk, een rapport van het verzet ligt voor de hand. Mogelijk verbleven er korte tijd Duitse parachutisten, maar de aanwezigheid van munitiebunkers vlak bij legeringsgebouwen was onwaarschijnlijk. Net zoals de tanks die het jaar ervoor aanwezig waren, zou munitie (als die er nog was) goed gecamoufleerd elders op het terrein in de bossen zijn opgeslagen.

De schade van de luchtaanval was aanzienlijk. De tegen de noordgrens van het Lager gelegen gebouwen nr's 3, 4 en 5 (naoorlogse nummering) waren verwoest. De legeringsgebouwen met de nummers 14, 16, 17 en 18 waren dusdanig beschadigd dat ze in 1947 werden geclassificeerd als 'te slopen en nieuw op te bouwen'.³¹ Of er schade te betreuren viel aan mensenlevens bleef nog enige jaren onbekend.

²⁹ Breedijk, D., *Wie herdenken we in en om Oldebroek?*, pdf-versie, sectie 302-304, 308, 313

³⁰ Diverse Operation Record Books in Breedijk, D., *Wie herdenken we in en om Oldebroek?*, pdf-versie, sectie 543, 543a en b

³¹ Zie de legenda op door de genie in 1947 gemaakte kaart op pagina 8 en 9

Kamp voor politieke delinquenten

Ruim voor het einde van de oorlog werd in Londen door de Nederlandse regering in ballingschap de vraag gesteld: 'Wat te doen met de landgenoten die hebben gecollaboreerd met de Duitsers?' Landverraders, Nederlanders in Duitse dienst, aannemers die voor de Wehrmacht hadden gewerkt en talloze NSB-leden. Voor hen werd in 1943 de Bijzondere Rechtspleging bedacht. Een speciaal rechtssysteem waarin de verdachten van kleinere vergrijpen werden beoordeeld en bestraft door Tribunalen, de zwaardere gevallen door de Bijzondere Gerechtshoven.

Daarna doemde een nieuwe vraag op: wie moest hen oppakken en bewaken? Hun aantal was fors en zou uiteindelijk oplopen tot ongeveer 150.000 personen. De politie werd ten aanzien van deze taak blijkbaar niet vertrouwd of

in staat geacht deze goed te kunnen uitvoeren. Er moest voor worden gewaakt dat in de pas bevrijde gebieden enige tijd een machtsvacuüm zou ontstaan, waarin het mogelijk was aan eigenrichting te doen ten aanzien van landverraders en iedereen die daarvan werd verdacht. Een bijtjesdag moest worden voorkomen. De regering in Londen dwong de drie grootste landelijke verzetsorganisaties tot samenwerken in de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten, de NBS. Een afkorting die niet lekker lag waardoor al snel deze strijdkrachten als BS werden aangeduid.

De BS was samengesteld uit twee hoofdgroepen: de Stoottroepen die de strijd tegen de Duitsers verder zouden voeren, en de Bewakingstroepen die verantwoordelijk waren voor ordehandhaving, het oppakken van NSB'ers en bewakingstaken. De Bewakingstroepen waren herkenbaar aan blauwe overalls en/of een band

Deventer, mei 1945. NSB'ers en kaalgeschoren 'moffenmeiden' worden opgebracht door leden van de Binnenlandse Strijdkrachten.

om de arm. Om hen te bewapenen waren er op grote schaal wapens gedropt. In bevrijd gebied stroomden de vrijwilligers toe, sommigen met een eigen agenda. Bij opheffing van de BS in augustus 1945 telde de organisatie 200.000 leden waarvan er slechts 45.000 in het verzet hadden gezeten.³² De BS had al snel een discutabele reputatie. De *Elburger Courant* van 5 juni 1945 sprak van baantjesjagerij door jeugdige elementen. Van gebruik van de oranje armband om voorrang te krijgen bij de distributie-uitdeling. Van fors optreden tegen NSB'ers, maar van slap handelen tegen zwarthandelaren en hen die goede zaken hadden gedaan met de Duitsers.

Het oppakken van foute Nederlanders en iedereen die ervan verdacht werd het geweest te zijn nam al snel een grote vlucht. Overal in het land werden interneringskampen ingericht, ruim 170.³³ In Wezep stond het Lager leeg, het werd door de BS in gebruik genomen en omgedoopt in 'Kamp Margriet'. De officiële naam zou Centraal Bewarings- en Verblijfskamp 'Wezep' luidden, in de pers meestal aangeduid als kamp Wezep. Tweeënhalf jaar lang zou de kazerne dienen voor de internering van politieke delinquenten en misdadigers in afwachting van hun berechting.

Kamp Wezep mocht zich in die tweeënhalf jaar meer dan eens verheugen op aandacht in de pers. Veelal voor klein gesjoemel en andere onvolkomenheden van bescheiden aard, maar opmerkelijk vaak op een positieve manier. Zo schreef in 1946 de *Leeuwarder Koerier* die het kamp had bezocht: 'Geen kamp maakte op ons zo'n goede indruk als Wezep.'³⁴ Een vrijgelaten gedetineerde klopte zelfs aan met de vraag of hij weer kon worden ingesloten en verklaarde: 'Ik had het toen immers beter dan nu. Het was

er uitstekend van eten en drinken. Ik had een goed bed, moest overdag werken en had 's avonds geen enkele zorg. Zo af en toe een fijne ontspanningsavond. Waar zou ik het beter kunnen krijgen?'³⁵ De werkelijkheid was echter grimmiger, Kamp Wezep was geen idyllische plek.

De geïnterneerden

Het kamp moest eerst zoveel mogelijk worden hersteld van de schade die het gevolg was van het bombardement. Een deel van de getroffen gebouwen kon weldra weer in gebruik worden genomen.³⁶ Op zijn laatst in juli 1945 werd het kamp operationeel gelet op een krantenbericht dat vermeldde dat er twee gedetineerden waren ontvlucht. Kamp Wezep zou de volgende jaren een van de grotere interneringskampen zijn. Het aantal gevangenen zou redelijk op peil blijven. Als gevolg van de vonnissen door tribunalen en gerechtshoven was er een constante uitstroom van mensen die hun straf hadden uitgezeten of werden overgeplaatst naar reguliere strafinrichtingen. De 'lege' plekken werden opgevuld met gevangenen uit interneringskampen die werden opgeheven. Het kamp was ingericht voor 2500 mensen, maar dit aantal was blijkbaar niet reëel en werd na overplaatsingen verlaagd naar 2000.³⁷ Halverwege juli 1946 telde het kamp 1855 mannen, 90 vrouwen en 27 baby's. Een jaar later was het totaal aantal gedaald naar 1400 mensen. Velen van hen waren ziek en kamp Wezep kreeg als bijnaam 'het kneuzenkamp'. Een deel van de geïnterneerden had tuberculose.

Volgens een krantenartikel waren de geïnterneerden qua verdenking van fout handelen tijdens de oorlog veelal lichte gevallen, bewijs hiervoor ontbreekt. Uit rechtbankverslagen in de kranten waarin ze met naam en toenaam werden genoemd, blijken de aanklachten tegen hen. Er waren wel degelijk zware gevallen. Zo waren er 48 man ingesloten met een Duitse, Belgische of Hongaarse nationaliteit die werden

32 <https://www.nimh.nl/militaire-geschiedenis-van-nederland/webthemas/bevrijding-van-nederland-1944-1945/achtergronden/de-oprichting-van-de-binnenlandse-strijdkrachten> bezocht op 29 januari 2026

33 <https://www.werkgroepherkenning.nl/zoektocht/lijst-van-interneringskampen-voor-collaborateurs-in-nederland/> bezocht op 14 november 1945

34 *Leeuwarder Koerier*, 20 juli 1946

35 *Trouw*, 25 januari 1947

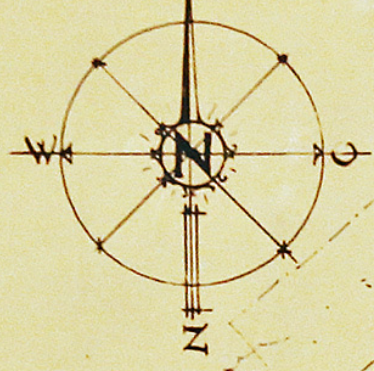
36 *Het Vrije Volk*, 11 juli 1945

37 *Volkskrant*, 18 juli 1946

- 1 HOOFDGEBOUW - STAF
- 2/13 ZIEKENHUIS
- 3/4/5 RIJNHOOB
- 6/7/9 VROUWEN
- 8 KEUKEN - DIENSTWONING
- 10 OPBOUW
- 11/12 } MAGAZ. WERKPLAATSEN. STAL
- 22 }
- 19 } MANNEN
- 23/24 }
- 14/16 } TE SLOPEN
- 17/18 }
- 15 WERKPLAATS
- 21 BADHUIS
- 23 SMEDERIJ - GARAGE
- 30 WATERLEIDING - KELDER
- 26 HOOPDWACHT - WONING
- 27/28 KAZERNE GEZAGSTROEPEN
- 28/29 HALLEN IN SANBOUW

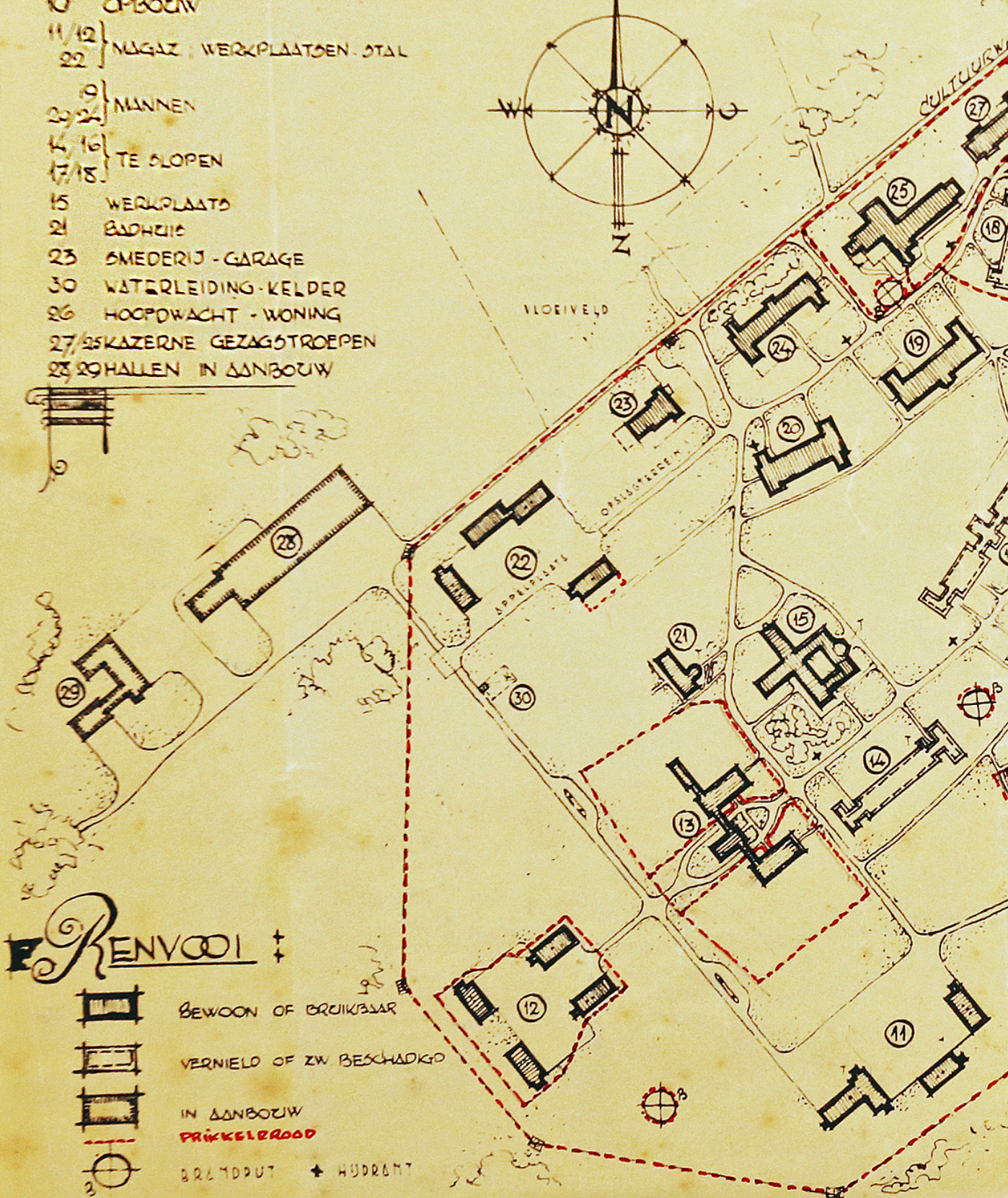
KAMP TE

SITUATIE - SCHEETS

RENVOL

- BEWOON OF BRUIKBAAR
- VERNIELD OF ZW BESCHADIGD
- IN SANBOUW
- PRICKELERBOOD
- BRANDPUT + HYDRANT

beschuldigd van oorlogsmisdaden.³⁸ Dat gold ook voor een deel van de Nederlandse geïnterneerden. Een overzicht waarvan slechts één pagina van bewaard is vermeldt de verdenkingen van deze Nederlanders die in Wezep zaten opgesloten of van daaruit naar andere kampen waren overgeplaatst. De meesten van hen werden verdacht van moord op één of meerdere mensen of leiding te hebben gegeven aan moord. Andere verdenkingen: (sadistische) mishandeling, het van achteren neerschieten, slachtoffers levend begraven, het houden van razzia's en plundering. Voor J.A. van der S. die was overgeplaatst naar Jeugdkamp De Eese wordt vermeld: 'het doodschieten van 4 Nederlanders te Brummen; het houden van razzia's te Loosdrecht; heeft 6 Duitse onderscheidingen'.³⁹ In het kamp zaten een flink aantal SS'ers die aan het Oostfront hadden gevochten en leden van het Vrijwilligerslegioen Nederland dat was voortgekomen uit de NSB en later werd opgenomen in de Waffen SS. Bepaald geen lichte gevallen.

Die waren er echter wel degelijk, zoals een groep opgepakte Rijks-Duitsers (Duitsers die in Nederland woonden voor en tijdens de oorlog) en vrouwen die verhoudingen hadden met Duitse militairen. Ook werknemers in Duitse dienst waren er opgesloten. De toen 38-jarige Wesseldina R. werkte in het Duitse kamp in Veendam. Voor de rechtbank verklaarde ze daar uit armoede toe gekomen te zijn.⁴⁰ Een andere vrouw zat er wel voor politieke motieven, de 21-jarige Hendrika Elize S. werd ervan beschuldigd NSB-lid geweest te zijn en gewerkt te hebben voor de Nederlandse Volksdienst. Tussen licht en zwaar zat de burgemeester van Diepenveen die in 1941 tot de NSB was toegetreden, de *Sicherheits Dienst* (SD) had geholpen en deel had genomen aan huiszoekingen naar onderduikers. Er zat een landbouwer die in dienst was getreden bij de SS en gewerkt had als bewaker in kamp Vught, een hulplandwacht die joodse vrouwen had opgepakt. Een 64-jarige

³⁸ *Overijsselsch Dagblad*, 18 september 1946

³⁹ NA, 2.09.08, inventarisnr. 1545

⁴⁰ *Winschoter Courant*, 24 februari 1947

voormalig politie-president die lid was van de NSB en de Germaansche SS. Er zaten ook mensen die eerder in een normale gevangenis thuishoorden zoals een meubelfabrikant die in 1941 een motor had gestolen.

Bewaking, organisatie en kampleiding

Kamp Wezep was een kamp dat afweek van de andere. De belangrijkste verschillen waren het grote aantal zieken en het gemengde karakter. Het kamp was deels een groot ziekenhuis en sanatorium, er was een capaciteit van meer dan 1100 bedden verdeeld over zeven gebouwen. Het kamp was ook gemengd, er waren zowel mannen als vrouwen. Dit alles stelde hoge eisen aan vooral de kampleiding. Van de vier kampcommandanten - in slechts tweeënhalf jaar - waarvan de namen bekend zijn, voldeden er minstens drie niet hieraan.

De bewaking van het kamp telde honderden mensen die aanvankelijk vooral uit de BS gekomen zullen zijn en plaatselijk geworven. Het kamp werd gecompartmenteerd zoals op de kaart op pagina 22 en 23 te zien valt. Secties werden afgescheiden met prikkeldraad. De bewaking was onderverdeeld in een buiten- en een binnenbewaking. Deze laatste was ongewapend, de buitenbewaking niet zoals het neerschieten van een gedetineerde die wilde ontsnappen bewees. De wapens waren veelal stenguns, een erfenis uit de BS-tijd. De binnenbewaking had het zwaar, vooral met de categorie psychopaten die steeds meer het kamp terroriseerden. Deze groep geïnterneerden verbleef in een eigen gebouw dat, net als de overige gebouwen met een ziekenhuisfunctie, onder de Medische Dienst viel. Het gezag in die gebouwen werd uitgeoefend door medewerkers van deze dienst.

CENTRAAL BEWARINGS- EN VERBLIJFSKAMP WEZEP No. 9.

LEGITIMATIEBEWIJS voor IDENTITY-CARD for

Naam en voorl. [Redacted]
Name and Christian name

Adres [Redacted], Wezep.
Address

Ingedeeld bij: Wacht.
Attached to:

dienst
office

den **20 Juli 1945.**
of the

Handtekening v. d. houder,
Signature of the Holder, [Signature]

Met hoofd van het kamp
The head of the camp

N.B. Deze kaart bij ontslag inleveren.
N.B. This card must be surrendered on discharge.

K. 1633

Legitimatiebewijs van een kampbewaartder uit het dorp Wezep.

In de begintijd van de interneringskampen kwam het tot excessen tegen gevangenen door wraakbeluste bewakers. Dit kwam destijds af en toe in de media maar was geen al te populair onderwerp. Het betrof hier tenslotte landverraders. Van Kamp Westerbork werd (later) bekend dat er gevangenen werden mishandeld, vernederd en verkracht. Een ongewoon hoog aantal gedetineerden in dit kamp overleed.⁴¹ Wezep kwam ook in de belangstelling. De *Nieuwe Nederlander* van 18 juli 1946 schreef: ‘In het begin was de toestand in Wezep verre van rooskleurig. De meeste bewakers kwamen hier als vergelders ...’ Tijdens tribunaalzittingen deed raadsman Boon die geïnterneerden bijstond een boekje open en sprak over dichtbevolkte afdelingen in kamp Wezep. Hij noemde de geïnterneerden ‘slachtoffers van de eerste interneringsperiode waarnaar onderzoek gedaan zou moeten worden’. Het *Overijsselsch Dagblad* dat Boon citeerde vervolgde met: ‘Inderdaad zijn in de eerste maanden na de bevrijding dingen gebeurd, waarover maar liefst gezwegen wordt.’ Er is één ongedateerd document bewaard dat bewijst dat het Directoraat-Generaal voor de Bijzondere Rechtspleging (DGBR) waar de kampen onder vielen hiervan op de hoogte was. Niet groter dan A5-formaat bevat het zeven vragen. Vraag 4: ‘Zijn er ernstige klachten van gedetineerden over mishandelingen, eten, kleding enz.?’ Het antwoord: ‘Momenteel niet meer. Wel geweest, daar in het begin in X gedetineerden werden geslagen en ook ten opzichte van de vrouwen dingen zijn gebeurd die meer dan schandelijk zijn.’⁴²

Eind 1946 werd de niet functionerende kampcommandant Kortebein vervangen door De Jonge die eerder commandant was van het opgeheven kamp Veendam. De Jonge ontsloeg in twee maanden tijd 100 bewakers en verving ze door oudgedienden van kamp Veendam. In het dorp Wezep waar een deel van de ontslagenen vandaan kwam wekte dit ontstemming. De krant *de Noord-Ooster* van 25 februari 1947 stortte zich op de affaire en vond

41 Eefting, H., *Collaboratie, landverraad en heldendaden*, 68

42 NA, 2.09.08, inventarisnr. 1545

het onbegrijpelijk. Ze verdacht De Jonge ervan baantjes aan zijn vroegere ondergeschikten te geven maar liet ook het woord zuivering vallen. De reden voor de vervanging bleef onduidelijk, maar aan het eind van het artikel stond: ‘... er zijn helaas een massa oud-illegalen die de illegaliteit maar een al te slechte naam bezorgd hebben.’

Naast de bewaking was de Medische Dienst de grootste afdeling van het kamp. Behalve de aard van het werk verschilde de dienst vooral qua personeel met de bewaking. Het Medische Dienstpersoneel - zo'n 300 mannen en vrouwen op enig moment - bestond vrijwel geheel uit geïnterneerden. Aan het hoofd stond de chef-kamparts, een vrij man en als zodanig aangeduid als vrij arts. Dit in tegenstelling tot meerdere artsen waaronder een chirurg, een oogarts en een longarts die gedetineerden waren. De chef-kamparts werd ondersteund door 4 á 5 verplegers die ook als vrij werden aangeduid. De rest van de dienst - hulpverplegers, laboranten, apothekers - bestond voor het overgrote deel uit mensen die voor een lange straf tijd in aanmerking kwamen, zoals SS'ers, leden van de Nederlandse Arbeidsdienst en ex-politieambtenaren. Zij werden omschreven als gewend aan tucht en discipline en ‘zeer betrouwbaar in den dienst’ bevonden.

De Medische Dienst was een organisatie binnen een organisatie, vooral nadat de uit kamp Amersfoort afkomstige dr. P.J. Van der Werff in 1946 de leiding van zijn voorganger had overgenomen. Van der Werff was geen makkelijke man, moest dat wellicht ook niet zijn in een omgeving waarin haast al zijn medewerkers uit geïnterneerden bestonden en tevens al zijn patiënten. Hij kreeg in een rapport van de Algemene Inspectie van DGBR lof toegezwaaid, hij was erin geslaagd zijn grote ziekenhuis met zijn merkwaardig samengesteld personeel zeer behoorlijk te beheren.

Gezagscrises

In de zomer van 1946 bezocht mr. C.H. Hanegraaf van het DGBR kamp Wezep en schreef een rapport waaruit weinig tevredenheid sprak.

Bewarings- en Verblijfskamp "Wesop" Ziekengebouwen op.

31. Augustus 1947

Gebouwen	Bedl. patiënten	Amb. patiënten	Personeel	Kwartier Nissen	Amb. x. Kander Nissen roeding	Wrije beelden	Kaximum Cappa- Sitant	Benaming gebouwen
2	91	35	41	-	-	41	126	Sanatorium
6	150	42	20	-	-	12	200	Tarung rusthuis
7	110	7	21	-	-	67	255	Sanatorium
9	-	-	-	-	-	-	250	
10	84	27	30	-	-	6	110	Nissenhuis
13	43	71	73	-	-	5	102	Chirurgie
13 ^a	49	23	27	-	-	14	92	Psychiatrie
Werkersgeb		39	1	9	27	-	-	
Totaal	527	244	213	9	27	145	1135	

Overzichtstaat dd. 31 augustus 1947 van gebouwen, zieken en medisch personeel.

Citaat: 'De tucht en beleefdheid in het kamp, waarover reeds bij vroegere bezoeken geklaagd is, laat veel te wensen over. De gedetineerden slungelen maar wat rond, en knikken amper. Ook in de gangen is het een groote bende. Ik heb den Commandant erop gewezen, maar geloof niet, dat het in de aard van den Heer Rossel ligt, om werkelijk strenge tucht te handhaven. Het kamp maakt een zeer slechte beurt in vergelijking met Westerbork, ...'⁴³ Onder kampcommandant Kortebein, de opvolger van Rossel, zou het verder uit de hand lopen. Gebouw 13 was enige tijd een gebouw waar vrouwen waren gehuisvest. Een deel was zwanger en ten bate van hen was er een kraamkliniek ingericht. Na de bevalling mochten de moeders hun kind een jaar lang bij zich houden, daarna werd het bij familie ondergebracht of in een kindertehuis geplaatst. De scheiding van moeders en kinderen zorgde voor spanningen. Op 13 november 1946 stond een transport van zestien vrouwen en hun kinderen gepland, om

half acht moesten zij klaar staan. Voorzien was dat dit tot moeilijkheden zou leiden. Om 04.50 uur werden de vrouwen gewekt en direct ontstond er grote onrust waarop een deel van hen naar buiten stroomde. Hoofd inwendige dienst L.M. Van den Heuvel werd gewaarschuwd, evenals het hoofd buitenbewaking en kampcommandant Kortebein. Kortebein stuurde Van den Heuvel naar gebouw 13 om poolshoogte te nemen. Aalmoezenier G.W.M. Deenen was daar al aanwezig en raadde Van den Heuvel sterk af naar binnen te gaan 'daar het slecht met hem zou aflopen', waarop deze terugging naar de kampcommandant. Kortebein treuzelde en ondernam voorlopig niets, herhaaldelijk vroeg hij of het al rustig was. Er kwam ongewenste 'hulp' uit andere gebouwen, SS'ers stonden klaar om de vrouwen bij te staan en enkelen kwamen onder de prikkeldraadafscheidings door. Om dit verder te voorkomen werden er twee mannen van de binnenbewaking opgesteld, niet met vuurwapens die ze niet hadden, maar met stukken hout. Uiteindelijk ging Kortebein in gesprek met de vrouwen en beloofde hen dat

⁴³ NA, 2.09.08, inventarisnr. 1545

het transport werd uitgesteld en dat hij er alles aan zou doen om de scheiding van moeders en kinderen te voorkomen, waarop de rust terugkeerde. De affaire werd uitgezocht door W.F. De Graaf van DGBR die concludeerde dat: ‘de kampcommandant zich gedurende de rel slap en weinig zelfbewust heeft gedragen, terwijl uit verschillende verklaringen bleek dat hij op bepaalde kritieke ogenblikken niet naar gebouw 13 durfde gaan. [...] De commandant is slap.’ Niet veel later was Kortebein zijn baan kwijt.

De nieuwe kampcommandant De Jonge bleef slechts korte tijd en werd na enkele maanden opgevolgd door Wetter, een man die goede bedoelingen had maar net zo min als Kortebein tegen zijn taak was opgewassen. Signalen van misstanden en ontevredenheid onder het personeel drongen door tot DGBR. Reden om een drie man sterke onderzoekscommissie naar Wezep te sturen. Op 11 en 12 juni 1947 ondervroegen zij een groot aantal personeelsleden. De problemen lagen deels op het persoonlijke vlak tussen kampcommandant en de chef-kamparts, die zeer verschillende persoonlijkheden waren. Maar dit verhinderde slechts oplossingen van de problemen en die lagen op andere terreinen. Een daarvan waren de psychopaten die angst inboezemden bij een deel van het personeel, de ongewapende binnenbewaking die niet tegen hen mocht optreden van de kampcommandant of pas als het feitelijk te laat was. Die laatste beriep zich op de chef-kamparts die hem gezegd zou hebben de psychopaten met tact te behandelen. Dr. van der Werff was echter voor een steviger aanpak.

Veel psychopaten liepen met stukken ijzer, messen en bijlen die ze kregen voor hun werk maar verzuimden om in te leveren. Zij dwaalden door het kamp en terroriseerden anderen. Hun aantal schommelde tussen de 50 en 75 man. De sociaal verzorger Hahn omschreef ze als: werkelijke geesteszieken, asociale elementen en gedetineerden die er voordeel in zien psychopaat te zijn. Er werd vermoed dat zij zo strafvermindering trachten te krijgen. Als zij op transport werden gezet naar kamp Aveerst waren zij bij aankomst altijd kalm omdat zij daar niets in te brengen hadden. In Wezep

was dat anders. Geregeld waren er opstootjes, bij een ervan mocht het assistent hoofd binnenbewaking in eerste instantie niet optreden. Pas later toen het mis was gegaan werd een gewapende macht naar het gebouw van de psychopaten gestuurd. Kampcommandant Wetter dook weg voor de verantwoordelijkheid voor het welzijn van het vrij personeel. Tijdens een opstootje van psychopaten kwamen kamprechercheur Gerritsen en verpleger Van der Velde erin terecht en incasseerden een flink pak slaag van de gedetineerden. De kampcommandant die er aanvankelijk bij was, was even later nergens meer te zien.

De onderzoekers van DGBR vonden meer punten, zo werd het gemengde karakter van het kamp als probleem gezien, het grote aantal zieken en het gebrek aan vrij personeel bij de Medische Dienst. Hun conclusie luidde: ‘Wetter werkt hard en is volkomen eerlijk en integer, maar mist alle eigenschappen om leiding te geven. Is besluiteloos, mist organisatietalent en aanpassingsvermogen.’ Hun advies was dan ook de vervanging van de kampcommandant. Of dit gebeurd is, is onduidelijk. Het kamp zou aan het eind van dat jaar worden gesloten.

Kampleven

Wie niet ziek was moest zoveel mogelijk werken. Van het verdiende loon ging 80% naar het Rijk en 10% naar de familie, de resterende 10% mocht de gevangene houden. De dagelijkse routine was ontstaan om 06.00 uur met appèl om 07.00 uur, waarna om half acht werd afgemarcheerd naar het werk dat achtenhalf uur duurde. De avonden waren vrij en kon er ook vrij door het kamp worden bewogen. Niet alles kon, mannen en vrouwen werden ‘s nachts streng gescheiden. Er waren culturele activiteiten: toneelverenigingen en zangclubjes, waarschijnlijk was er een bibliotheek.

Ook voor het vrij personeel waren er culturele activiteiten die georganiseerd werden door de personeelsvereniging BIKW, maar niet naar tevredenheid. Tijdens het onderzoek door de drie mannen van DGBR naar het functioneren van het kamp werd door meerdere medewerkers

geklaagd dat er te weinig afleiding was voor het personeel, terwijl men wel contributie betaalde. Mogelijk is er wat goed gemaakt tijdens de afscheidsavond op 20 oktober 1947. De avond werd via de ether opgeluisterd door Lou Bandy met een radio-revue, na afloop was er bal met een dansorkest. Niet veel later verscheen de laatste *Contact*, de kampcourant.

Aan geestelijk leven werd gedaan in de twee kerken die het kamp rijk was, protestants en katholiek, die in gebouwnr. 15 (het huidige kazernehoofdgebouw) waren ingericht. Er waren een dominee en een aalmoezenier. Zij bewaakten de geestelijke gezondheid van de geïnterneerden. Er waren grote moeilijkheden onder hen door de vele echtscheidingen. Er kwamen zelfmoorden voor en regelmatig vechtpartijen. Bij een zo'n vechtpartij overleed een tandarts die de zaak probeerde te sussen. Volgens een krantenartikel echter werd hij door medege-detineerden doodgeslagen.

De dominee en aalmoezenier waren er niet alleen voor geestelijke ondersteuning, zij oefenden nog een taak uit. De geïnterneerden die een keuze hadden gemaakt voor het nationaalsocialisme moesten tot het inzicht worden gebracht dat dit een morele dwaling was geweest. De geestelijken probeerden langzaam de opvoeding van deze mensen op gang te brengen. Uit een rapport blijkt de werkwijze van de dominee. Hij organiseerde debatavonden waar hij een geïnterneerd vormingsleider van de SS de 'gedachten van de SS liet ontwikkelen', waarop hij deze belachelijk maakte en afkraakte.⁴⁴

Een bijzondere gebeurtenis vond eind mei 1947 plaats: een meerdaagse conferentie van NSB'ers en vertegenwoordigers van de kerken. Het initiatief kwam van dr. C.P. Gunning die tijdens de oorlog gevangen zat in kamp Amersfoort,⁴⁵ en de tot inkeer gekomen secre-

Carel Huygen, gefotografeerd in de strafgevangenis van Scheveningen waar hij samen met Anton Mussert en andere prominente NSB'ers zat opgesloten.

taris-generaal van de NSB Carel Huygen. Huygen was teruggekeerd naar het katholiek geloof en had spijt van zijn daden en overtuigingen. Oud-NSB'ers moesten na bestraffing weer terug in de samenleving. Huygen hoopte dat ze tot inkeer zouden komen en hun oude idealen achter zich zouden laten. Samen met de kerken en de steun van de regering kwamen in Wezep twintig voormalige hoge NSB'ers samen. Het doel was een schuldverklaring te schrijven en spijt te betuigen. Na vier dagen van intens overleg lukte dit. De schuldbelijdenis werd op 13 juli 1947 voorgelezen in de kerken en besproken in de Eerste en Tweede Kamer. Hoe uniek ook, het werd een teleurstelling. Huygen schreef in zijn dagboek: 'Ik merk aan niemand iets van de belijdenis. Van de pastoor begrijp ik dat er bijna geen reacties kwamen van zijn parochianen.'⁴⁶

⁴⁶ <https://anderetijden.nl/programma/1/Andere-Tijden/aflevering/872/Fout-Nederland-vraagt-vergiffenis>, bezocht op 18 november 2025

⁴⁴ NA, 2.09.08, inventarisnr. 1545, rapport mr. Hane-graaff dd. 2 augustus 1946

⁴⁵ Gunning schreef een boek over zijn ervaringen, zijn vergevingsgezindheid maakte indruk op Huygen. *Op de schoolbanken in het P.D.A.: wat ik heb ervaren en geleerd in het concentratie-kamp te Amersfoort januari-april 1942*, uitg. Elsevier, Amsterdam, 1945

Langzamerhand kwam aan de periode van de Bijzonder Rechtspleging een eind, steeds meer kampen sloten hun deuren. In september 1947 werd bekend dat Wezep zou sluiten, de ziekenafdelingen werden al overgeplaatst. In de kranten werd gespeculeerd over een nieuwe bestemming van het kamp, er zou een pantser-school worden ingericht. In november dat jaar verbleven er nog enige gevangenen, waarna het kamp leeg kwam te staan tot in januari van het nieuwe jaar.

Een nieuwe bestemming

Na de opheffing eind 1947 van het Centraal Bewarings- en Verblijfskamp 'Wezep' leek het stil te worden in het kamp. In 1945 was er enig herstel- en opruimingswerk verricht, maar niet alle bomschade was hersteld. Her en der moeten er nog puinhopen hebben gelegen. Het kamp kwam vanaf begin 1948 in de pers voor als 'kamp Margriet', maar even vaak werd het aangeduid als Margrietkazerne. Over het gebruik tot eind 1952 is weinig bekend, er zouden RIMI-werkplaatsen zijn ingericht, RIMI was de afkorting voor Reparatie Inrichting Materieel Inspectie. Geheel in lijn hiermee is een krantenbericht over een openbare verkoping op 27 januari 1950 van 'een uitgebreide en grote partij legergoederen', aanwezig in het Centraal Magazijn van Kazernerij op kamp Margriet.⁴⁷

Duidelijker is een ander soort gebruik van het kamp. In de Willem de Zwijgerkazerne lagen aanvankelijk artillerie-eenheden, na hun vertrek was deze kazerne de thuisbasis voor het Vrijwilligers Opleidings Centrum (VOC) waar beroepsnederofficieren werden opgeleid. De Willem de Zwijgerkazerne was van bescheiden afmetingen zonder een grote binnenruimte voor culturele activiteiten. Kamp Margriet bezat die wel, er was een grote zaal waar eerder 400 opgepakte Rotterdammers in opgesloten hadden gezeten. Meer dan eens gebruikte de VOC deze zaal voor toneelvoorstellingen voor de cursisten en ook voor de 'gezinsdag', toen verloofden en ouders van de VOC-cursisten kennis konden

maken met de opleiding.

Een destijds ander gebruik van het kamp is niet waarschijnlijk. Begin september 1949 was er een grote bosbrand tussen de Legerplaats bij Oldebroek en Nunspeet, waarbij alles uit de kast werd getrokken om deze te blussen. Brandweer uit Wezep, Nunspeet en zelfs Apeldoorn werd ingezet, evenals militairen van de Willem de Zwijgerkazerne, maar geen militairen uit kamp Margriet. Daarover zweeg het krantenartikel, die waren er blijkbaar niet.⁴⁸

Terwijl overal in Nederland gebrek aan legeringsruimte en oefenmogelijkheden was, werd het kamp gereed gemaakt voor ingebruikname door de landmacht. In 1947 was het opgetekend en een inventarisatie gemaakt van de benodigde werkzaamheden. Vreemd genoeg betrof de eerste aanbesteding van werkzaamheden een gebouw dat niet hersteld hoefde te worden, maar werd afgestoten en ingericht voor twaalf 'vrije woningen'.⁴⁹ Het was het hoofdgebouw van het interneringskamp, gebouw nr. 1 vlak bij de ingang. Dit blok woningen vormt sindsdien een inham aan de noordgrens van het kazerneterrein (Prinses Margrietlaan 3 t/m 23). Meer werk werd aanbesteed in juli 1950, 'het doen van voorzieningen aan militaire gebouwen, werken en terreinen te Wezep.' De bedragen van de inschrijvers op deze aanbesteding waren niet hoog, rond de f 100.000,-, wat doet vermoeden dat de hoeveelheid werk betrekkelijk gering was. Erg hoog lag het tempo van herstelwerk blijkbaar niet, in september 1952 was nog steeds sprake van opruimingswerkzaamheden. Tijdens die werkzaamheden werd een onverwachte vondst gedaan. Het bombardement van maart 1945 had toch slachtoffers in het kamp gemaakt. Bij het leegruimen van een ingestorte kelder werden de stoffelijke overschotten van twee Duitse militairen aangetroffen.⁵⁰

In augustus van 1952 werd bekend wie de gebruiker zou worden van de herstelde kazerne: het 3e Regiment Genietroepen in oprichting. Aan het eind van het jaar 1952 hield het regi-

48 *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant*, 06 september 1949

49 *'t Nieuws voor Kampen*, 12 september 1949

50 *'t Nieuws voor Kampen*, 09 september 1952

47 *Algemeen Handelsblad*, 21 januari 1950

ment er zijn eerste ouderdag, op 5 december. Met toespraken, een defilé voor de gasten, demonstraties van camouflage en bruggenbouw, en ... het was 5 december tenslotte: de aanwezigheid van Sinterklaas en Zwarte Piet. In de kantine kregen de gasten erwtensoep met kluif waarna de gebouwen bezichtigd konden worden.

Een nieuwe begin voor het kamp dat aan het einde van dat jaar van naam zou veranderen. Legerorder nr. 317 luidde: '... de door de Binnenlands Strijdkrachten "Kamp Margriet" geheten kazerne te Wezep zal de naam "Prinses Margrietkazerne" dragen.' Tot op de dag van vandaag heet het voormalige Lager zo, eveneens tot op de dag van vandaag is de genie de gebruiker.

Bronnen en dankwoord

Archieven:

Nationaal Archief

Instanties:

Museum Engelandvaarders
Oudheidkundige Vereniging ‘De Broeklanden’
Sectie Geschiedenis Regiment Genietroepen

Literatuur:

Artillerie Opleidingscentrum, *Artillerie Opleidingscentrum in de Legerplaats bij Oldebroek*, 1993

Bosma, K., Wagenaar, C., (red), *Een geruisloze doorbraak, de geschiedenis van architectuur en stedenbouw tijdens de bezetting en wederopbouw van Nederland*, NAI Uitgevers, 1995

Breedijk, D., *Wie herdenken we in en om Oldebroek? Slachtoffers gevallen in en om Oldebroek en het Artillerie Schietkamp “Oldebroek” en verdere oorlogsgebeurtenissen in de Tweede Wereldoorlog rond de Gemeente Oldebroek*, Oudheidkundige Vereniging “De Broeklanden”, z.j. pdf

Dienst Gebouwen, Werken en Terreinen, *300 Jaar bouwen voor de landsverdediging*, ‘s Gravenhage, 1988

Eefting, H., *Collaboratie, landverraad en heldendaden, Kanttekeningen bij ‘goed’ en ‘fout’ in de Tweede Wereldoorlog*, Uitgeverij Aspekt, 2011

Mellink, G-J., *Bouwen zonder scrupules, De Nederlandse bouwwereld 1940-1950*, WBOOKS, 2024

Regiment Genietroepen, *Prinses Margrietkazerne Wezep*, z.j., pdf

Regiment Genietroepen, ‘De geschiedenis van de Prinses Margrietkazerne’, in *50 Jaar 11 Pantsergeniebataljon*, 2002

Internet:

delpher.nl
lexikon-der-wehrmacht.de
noordveluwsarchief.nl

Illustratieverantwoording:

Collectie Dick Breedijk: foto omslag, 6, 11b, 15, 24
Collectie Herinneringscentrum Kamp Westerbork (bewerkt): 7, 8
Oorlogsgravenstichting: 17 l & r
Collectie Frank Oosterboer: 11o, 13, 14
Nationaal Archief: 2.24.01
Anefo/Willem van de Poll: 20
Anefo/onbekend: 28
Nationaal Archief: 2.09.08 inventarisnr. 1545
kopie Frank Oosterboer: 22, 23, 26
Royal Air Force/fotograaf Penfold: 19

Dankwoord:

Onze dank gaat uit naar Geert-Jan Mellink die ons de namen van de aannemers leverde en tips gaf voor verder onderzoek. Zonder hem waren we niet zover gekomen. Naar Fred Klijndijk die de teksten kritisch doorliep op taalfouten, en naar Alberto Kerkhof voor historisch kaartmateriaal en meedenken over de architectuur van de kazerne.

WIE HERDENKEN WE IN EN OM OLDEBROEK

Dick Breedijk

In 2007 startte Dick Breedijk een onderzoek naar vliegtuigcrashes tijdens de Tweede Wereldoorlog op het terrein van het Artillerie Schietkamp. Dit onderzoek breidde zich al snel uit naar het overige grondgebied van de huidige gemeente Oldebroek. Uiteindelijk stopte de teller bij 28 neergestorte vliegtuigen, zowel geallieerde als Duitse. Dit boek, dat in de woorden van de auteur meer een naslagwerk is dan een echt leesboek, vormt hier de neerslag van.

De auteur liet het hier niet bij en vertelt uitgebreid over andere gebeurtenissen in de omgeving van Oldebroek tijdens de oorlog: treinbeschietingen, de bombardementen op de IJsselbruggen, executies, razzia's, wapendroppings, het neerstorten van een V1 en de bouw en gebruik van het Lager Wezep. De teksten worden uitgebreid ondersteund door een schat aan historische documenten en foto's.

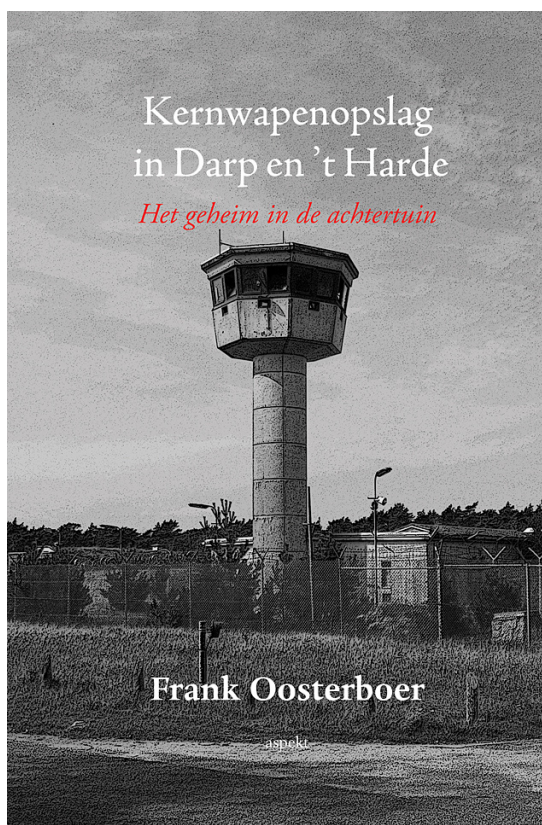
Publicatie van het boek, dat inmiddels is uitverkocht, was niet het eindpunt van het speurwerk. Dick Breedijk voegt regelmatig nieuwe teksten en illustraties toe aan het oorspronkelijke pdf, dat eind 2025 al bijna 1100 pagina's telt. Wie geïnteresseerd is in de gebeurtenissen in en om Oldebroek tijdens de Tweede Wereldoorlog kan een pdf aanvragen bij de auteur, geheel gratis.

Mail naar: Dick.Boek@proton.me

Kernwapenopslag in Darp en 't Harde

Het geheim in de achtertuin

Frank Oosterboer

Begin jaren zestig nam de landmacht in alle stilte twee zwaar beveiligde magazijncomplexen in gebruik die als sites werden aangeduid. Hier werden, hoewel bevestigd noch ontkend, de tactische kernwapens opgeslagen die de Nederlandse artillerie zou verschieten als een inval door de Sovjet-Unie en haar bondgenoten niet met conventionele wapens gestopt kon worden. Het beheer van deze kernwapens viel onder de verantwoordelijkheid van kleine detachementen van het Amerikaanse leger. De directe verantwoordelijkheid voor de beveiliging was een taak van eenheden van de Koninklijke Landmacht.

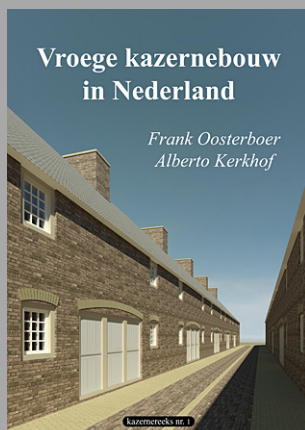
Nog lang na hun sluiting in 1992 bleven de sites met geheimzinnigheid omgeven. Nu de Koude Oorlog meer dan 30 jaar achter ons ligt, werd het mogelijk het verhaal van de sites van binnenuit te vertellen. Voor het eerst waren oud-beroepsmilitairen die verantwoordelijkheid droegen voor de

beveiliging bereid te praten. Hun verhalen, samen met die van dienstplichtigen die er wacht moesten lopen en de verhalen van de protesten tegen de sites geven een fascinerend beeld van 30 jaar kernwapens op de Veluwe en in Drenthe.

Paperback, 196 pagina's, geïllustreerd in zwartwit en kleur.

Uitgeverij Aspekt, www.uitgeverijaspekt.nl. Leverbaar via boekhandel en online-verkoop.

Eerder verschenen in deze reeks:

Vroege kazernebouw in Nederland

kazernereeks nr. 1

Kazernebouw in het huidige Nederland en België begon in de tweede helft van de zestiende eeuw. Sobere kamers, barakken genoemd, samengevoegd in een barakkenblok vormden het begin van de kazernecomplexen van tegenwoordig. In deze brochure wordt hun oorsprong, de varianten en de ontwikkelingen hierin beschreven.

De kazerne die een luchtkasteel bleef

kazernereeks nr. 2

Het verhaal van de meest onbekende kazerne van Nederland: de Jacob Cabeliaukazerne in Alkmaar die nooit werd afgebouwd.

Kazernebouw tijdens het Interbellum

kazernereeks nr. 3

Aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog kwam in 1937 het grootste kazernebouwprogramma tot stand dat Nederland ooit gekend heeft. Nog in 1939 moesten 24 nieuwe kazernes in gebruik worden genomen. Deze brochure vertelt daarnaast het verhaal van drie andere kazernes waarvan de bouw enkele jaren eerder startte en dat van de marinierskazerne in Rotterdam.

28 Kazernes, naslagwerk bij Kazernebouw tijdens het Interbellum

kazernereeks nr. 4

Overzicht van alle 28 kazernes die tijdens de jaren tussen de wereldoorlogen in Nederland werden gebouwd. Van iedere kazerne worden de bouwkundige kenmerken en ontwerpverantwoordelijken vermeld, de geschiedenis en de huidige toestand.